

Наталія Гоголь

СВІТ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ НАТАЛІ ЗАБІЛИ

Анотація. У статті представлено життєвий і творчий шлях української дитячої письменниці Наталі Забіли, здійснено аналіз казок для дітей і доведено їх новаторство.

Ключові слова: життєвий і творчий шлях Наталі Забіли, казки для дітей.

Наприкінці XIX – на початку XX століття в українському суспільстві значно активізувалися автори художніх творів для дітей. Цьому сприяло, зокрема, видання окремих дитячих журналів у Львові («Дзвінок», 1890 – 1914) та Києві («Молода Україна», 1906, 1908 – 1912). А відчуття материнського обов'язку за виховання молодого покоління спонукало жінок стати найактивнішими учасниками літературного процесу. На виднокраї українського письменства з'явилися Олена Пчілка, Леся Українка, Віра Лебедова, Уляна Кравченко, Марійка Підгірянка та інші.

До плеяди першопрохідців у галузі літературі для дітей належить і Наталя Забіла, яка упродовж шістдесяти років виховала не одне покоління дітлахів. Сьогодні ми не даремно звертаємось до творчості відомої української письменниці, яка зробила вагомий внесок у скарбницю дитячого читання. Кращі її поезії, казки, поеми і драми є не тільки здобутком літератури для дітей, а й можуть бути названі серед перших творів нашого сучасного красивого письменства.

Творчість Наталі Забіли була предметом дослідження В. Бичка, К. Городецької, В. Мозгового, В. Неділька, П. Сенька, Б. Чайковського, Ю. Ярмиша. Здебільшого це були (за винятком невеликої за обсягом монографії В. Бичка) статті, у яких автори зробили спробу окреслити внесок письменниці у дитячу літературу. Більшість науковців досліджували поетичні тексти для дошкільнят, молодших школярів, Ю. Ярмиш акцентував увагу на казкових творах Наталі Забіли.

Мета і завдання статті полягають у висвітленні життєвого і творчого шляху Наталії Львівни Забіли, визначенні її творчого внесу у розвиток сучасної української літератури для дітей.

Життєвий шлях Наталі Забіли, доля її творчої спадщини нерозривно пов'язані зі становленням української дитячої літератури. Письменниця належить до тих митців, чий творчі інтереси визначилися на самому початку літературного шляху.

Народилася Наталя Львівна Забіла 5 березня 1903 року в Петербурзі у дворянській багатодітній родині, яка мала великі мистецькі традиції. Батько Наталі був сином академіка-скульптора Пармена Забіли і троюрідним племінником українського поета, друга Тараса Шевченка Віктора Забіли. Батькова рідна тітка була дружиною російського художника Миколи Ге. Наталчина мама не вмiла співати, але, укладаючи дітей спати, читала напам'ять вірші, яких вона знала дуже багато. Не дивно, що майже всі діти (а їх було аж семеро – сестер і братів) змалку любили складати вірші та казки. Для однієї з дівчаток – Наталі – це стало справою життя. Дівчинка зростала в атмосфері захоплення художнім словом, музикою, живописом, багато читала. Із самого дитинства вона писала вірші, казки й оповідання, але не надавала цій справі серйозного значення.

1917 року родина Забіл переїхала на Україну й оселилася в селищі Люботині під Харковом. Саме з того часу й починається український період життя Наталі Забіли. Батько залишився в Петербурзі, тому старшим дітям довелося багато працювати. Наталя закінчила

прискорений курс гімназії, а потім заочно вступила на історичне відділення Харківського інституту народної освіти. Паралельно з навчанням вона працювала – спочатку в Люботинському Учпрофсожі, потім кілька років учителювала. Роки вчителювання багато дали майбутній письменниці – вона отримала чимало безпосередніх вражень про учнівське життя, навчилася в кожному малюкові бачити особистість. І в цей час не припиняла писати – це були твори для дітей, проза й поезія.

1924 року в кам'янець-подільській газеті «Червоний кордон» було вперше надруковано вірш Наталі під назвою «Війна – війні». Незабаром письменниця вступила до спілки селянських письменників «Плуг», і одна за одною в неї вийшло кілька поетичних збірок. Проте ці соціально наснажені твори нічим не вирізнялися серед поетичних розповідей інших письменників про «щасливе» життя колгоспників і робітників, героїчних комуністів і мудрого Леніна. Тож особливого успіху вони не мали. Однак поряд із «дорослими» творами Наталя Забіла писала віршики й оповідання для дітей. Оповідання «За волю» й «Повість про Червоного звіра» – дебют Забіли як дитячої письменниці. Ці твори сподобалися малюкам, і письменниця відразу зайняла свою нішу в українському літературному процесі. Правда, за це місце їй довелося боротися. 1928 року Наталя Забіла написала казку «Пригода з автобусом». Через деякий час на її адресу посипалися зауваження з боку літературних критиків. Адже в той період багато хто вважав, що казок і фантастики в літературі для дітей бути не повинно, бо вони «шкідливі». Молода письменниця засумнівалася й навіть хотіла покинути творчість. Однак не змогла, а тому й далі писала дитячі книжечки. Так світ побачили збірки «Про Тарасика й Марисю», «Ясочина книжка» (до слова, після виходу «Ясочиною книжки» батьки стали називати своїх дітей Ясями і Ясочками).

Крім того, письменниця стала укладачем «Читанок» для першого й другого класів, які потім неодноразово перевидавалися. Так твори для дітей стали її покликанням і з часом принесли Наталі Забілі заслужений успіх та любов мільйонів юних читачів.

У повоєнні роки письменниця очолювала Харківську письменницьку організацію, редагувала журнал «Барвінок», була головою комісії дитячої літератури у Спілці письменників України, членом редколегії «Дитвидаву», виступала на письменницьких з'їздах і нарадах із питань дитячої літератури як критик і літературознавець, перекладала з французької, польської, російської та інших мов. І, звичайно, писала для дітей. З-під пера письменниці виходили і повісті – «Катруся вже велика», «Дивовижні пригоди хлопчика Юрчика та його діда», – і цикл віршів «Про дівчинку Маринку», і збірка «Веселим малюкам», і багато-багато іншого. З року в рік виходять один за одним нові твори.

Не забувала письменниця й про набутий в інституті фах історика. У п'єсі-фантазії «Перший крок» Наталя Забіла розповіла дітлахам про дітей первісного суспільства – дівчинку Юю та хлопчика Оо, про перший добутий людиною вогонь. А героями її драматичної казки «Троянові діти» стали легендарні брати Кий, Щек, Хорив і їхня сестра Либідь. Саме завдяки цим творах Наталя Забіла 1972 року стала першим лауреатом премії імені Лесі Українки. До того ж, письменниця є авторкою чи не найкращого в українській літературі поетичного переспіву «Слова о полку Ігоревім».

Наталя віддала своє серце дітям, і це почуття відзначалося постійністю. Адже письменниця присвятила дитячій літературі все своє життя. Зрештою, без неї дошкільнята й молодші школярі були би позбавлені можливості поринути в мудрий і водночас веселий світ, у якому головні герої так схожі на маленьких читачів.

Більшість творів письменниці складають невеликі сюжетні та ліричні вірші, віршовані оповідання та нариси, казки, вміщені у книгах «Ясочина книжка» (1934), «Веснянка», «Ластівки» (1937), «Нам весело жити», «Приспівки» (1940), «Лічилочка» (1946),

«Прогулянка до лісу», «Під ясным сонцем» (1949), «Наша Батьківщина» (1947), «Під дубом зеленим» (1952), «Троянові діти» (1971), «Веселим малюкам», «У широкий світ» (1983), «В казках і в житті», «Завісу відкрито» (1984) та інші. Завдяки ігровому характеру, цікавій сюжетності, пісенності малята їх легко сприймають і вивчають напам'ять.

Важко уявити творчість Наталі Забіли без казок. Адже казку найбільше люблять усі діти. Казки, які написала письменниця, нелегко перерахувати. Вони вводять читача у світ веселих пригод. Деякі з них за змістом дуже близькі до народних. Відомі фольклорні сюжети набувають в її інтерпретації нових акцентів, більш відповідних світосприйманню дітей. Слід зауважити, що Наталя Забіла по-новому розповіла дітям «Плискачика», «Рукавичку», «Снігуроньку».

Новаторство письменниці полягає в тому, що вона створила нову текстову тканину – віршований виклад відомих сюжетів. По суті, це друге народження давніх казок, бо віршова форма надає творові зовсім інших рис – звучної легкості, співучості. У процесі роботи над старою казкою поетеса збагачувала її новими барвами – авторською іронією, ліричною інтонацією тощо. Неабияку роль відіграють алегоричні образи тварин. Казкові білочки й зайчики стають для дітей не просто милими, забавними тваринками, а втіленням добра, справедливості, відданості. Зберігаючи народну мораль, поетеса прагне щасливою розв'язкою показати перемогу доброти, великодушності, гуманності: зухвалий Плискачик, якого провчило життя, повертається до бабусі, а засоромлена Лисиця ховається під кущем («Плискачик»); тваринки, що оселилися у рукавичці, з готовністю відгукуються на чемне прохання песика «...інше мешкання знайти. / Треба дівчинці хорошій / рукавичку віднести», повертають рукавичку дівчинці і «...всі разом круг ялинки танцювати почали» [2, с.139].

Правда, Снігуроньку з однойменної казки Наталі Забіли не можна врятувати, вона розтанула від тепла. Та її смерть не справляє безнадійного і гнітючого враження. Весна, тепло, сонечко не зображуються як ворожі їй сили, бо вони теж несуть радість людям. Перетворившись на невеличку світлу хмаринку, Снігуронька благословляє життя з його невинним рухом, постійною зміною форм:

*І ви любите життя і сонечко,
радійте квітам і теплу
і спомінайте вдячну донечку,
свою Снігуроньку малу! [2, с.174]*

Так казка доступна за своїм змістом і формою навіть дошкільникам, привчає їх бачити доцільність змін у природі, розуміти красу життя в його різноманітних проявах.

Варто зауважити, що Наталя Забіла вдало використовує можливості віршованої мови для змалювання образів. Добре організована ритміка, чіткі розміри, багатство рим – усе це стає додатковим засобом створення характерів і втілення поетичної думки.

Так, Сорока-білобока («Сорока-білобока»), яка прийшла в казку письменниці з народної утішки, охарактеризована детально і виразно:

*У Сороки-
білобоки
п'ять малят-сороченят.
Усі чисто
хочуть їсти.
Треба всім їм дати лад [2, с. 132].*

Енергійний і напружений ритм, який наче прискорює рух сюжету, щедре використання дієслів, допомагають відчутти насиченість життя пташиної сім'ї, завзяту працю сороченят:

*Цей, здоровий,
носить дрова,
той, швидкий, пишно товче.
Третій в чашку
цідить бражку,
а малий млинці пече [2, с. 132].*

Сама Сорока-білобока показана як вправна господиня, дбайлива і вимоглива вихователька і як горда за своїх дітей матір.

Поетичний талант письменниці спостерігаємо й у казці «Про півника та курочку і про хитру лисичку» (зб. «В казках і в житті»). Вона повністю побудована на фольклорній основі. Спочатку здається, що це віршований переказ відомої народної казки. Але це зовсім не так. Хоч у казці і діють ті ж самі персонажі, але письменниця зовсім по-іншому будує стосунки між ними.

Конфлікт казки – це конфлікт між злостью підступністю і добродушною безпечністю. Перша риса втілена, звичайно, в лисиці, а друга – в півникові і курочці. Характери символічні, типові, як і в народних казках. Лисиця тут тільки така, як вона вже відома з багатьох народних творів. Такі ж півник і курочка.

Наталя Забіла створює оригінальний сюжет, який доносить до дітей «розумну мораль»: не завжди можна вірити улесливим словам, треба оцінювати людей за їх вчинками. Із співчутливою інтонацією ведеться розповідь про пригоди півника та курочки. Довірливі, недосвідчені, вони не вміють відрізнити друзів від ворогів, посмішку викликають портрети знайомих уже дітям мешканців лісу. Герої казки зображені через сприймання курочки і півника: похливі зайці, на їхній погляд, звірі «небували, і вуха в них довгі, і самі вони сірі. Мабуть, це дуже страшні звірі». І про білочок вони теж зробили хибний висновок, ніби це звірі зухвалі: «І вуха в них китицями, і хвіст пухнастий. Мабуть, хочуть на нас напасти» [4, с. 26]. А лисичка така привітна, така ласкава, що не хочеться вірити мові зайчика і білочки про її хижість. І тільки куряче пір'ячко на подвір'ї викриває довірливим мандрівникам її підступність.

Казка задовольняє властиве читачам бажання щасливого кінця: зайчик і білочка рятують півника та курочку:

*Тільки стали вони на поріг,
А півник і курочка в віконце – плиг!
Та під кущами, під деревами
Та рясноцвітними муравами
Мерцій додому! Та ледве встигли!..
А вовк з лисицею бігли, бігли,
Та не знайшли під кущами сліду
І залишилися без обіду [4, с. 28].*

До того ж, казка написана чудовим віршем, приваблює прекрасними лісовими пейзажами, відрізняється ритмікою, яка добре передає відповідні інтонації: чи-то розсудливі репліки півника, чи-то вдавану підкреслену жвавість лисиччиної мови.

Відомі й такі казки Наталі Забіли, як «Чарівна хустина», «Пригода з автобусом», «Хатинка на ялинці», «Бджолина перемога». Вони не пов'язані з фольклором, але є органічним продовженням поетичної творчості письменниці. Це казки-вірші, в яких усе оригінальне: і сюжет, і мотиви й інтонація, і персонажі. В основі кожної з цих казок лежить одна подія: в «Хатинці на ялинці» – свято у білчиній хаті, в «Бджолиній перемозі» – боротьба бджіл із ведмедем-медолюбом.

Сюжет «Чарівної хустини» не повторює ніякого відомого сюжету в цілому, а складається із ситуацій, представлених у різних популярних казках. Проте поетеса тут не вдається до пошуків нових оригінальних відтінків. Майже всі казкові елементи в цій казці (чарівний предмет – хустина, зла баба і нещасна сирота, поєдинки шуліки з лебедем, дерева з черв'яком, народу зі Змієм тощо) розповсюджені у світовому фольклорі.

Отже, всі ці твори – кумедні, часом повчальні історії, радше віршовані оповідання з казковими персонажами. Написані вони майстерно, звучним і співучим віршем, дуже легкі для читання, повні пахощів рідної природи, надзвичайно образні й мають великий успіх у дітей. Казки Наталі Забіли багаті на психологічні характеристики та мотивації дій героїв, індивідуалізацію мовлення персонажів, зображення їх настроїв та почуттів.

Творчий доробок Наталі Забіли є вагомим внеском у скарбницю української літератури для дітей. Творчість письменниці різноманітна та багатобарвна. Її цікаві твори захоплюють дітей своєю барвистою поетичністю й зрозумілістю викладу, їх легко читати й запам'ятовувати. Поетеса, ніби мати, розмовляє з дітьми, прагне, щоб вони з інтересом, з любов'ю і з хвилюванням сприймали все, про що вона розповідає. У своїх творах Наталя Забіла тактовно вчить дітей бути добрими, справедливими, любити свій рідний край.

Перспективою нашого подальшого дослідження є аналіз поетичних збірок та драматичних творів Н. Забіли.

Література

1. Богданець-Білокаленко Н. І. У барвистому віночку. Хрестоматія: навчальний посібник для роботи з дітьми у дошкільних навчальних закладах [текст] / Упоряд. Н. І. Богданець-Білокаленко. – К. : Видавничий дім «Слово», 2012. – С. 236–253.
2. Забіла Н. Л. Вибрані твори: В 4 т. [текст] / Наталія Львівна Забіла. – К. : Веселка, 1983-1984. – Т. 1. Веселим малюкам: Вірші, казки, лічилки, загадки. – 239 с.
3. Забіла Н. Л. Вибрані твори: В 4 т. [текст] / Наталія Львівна Забіла. – К. : Веселка, 1983-1984. – Т. 2. У широкий світ: Вірші і казки. – 207 с.
4. Забіла Н. Л. Вибрані твори: В 4 т. [текст] / Наталія Львівна Забіла. – К. : Веселка, 1983-1984. – Т. 3. В казках і житті : Оповідання, казки, повість. – 319 с.
5. Забіла Н. Л. Вибрані твори : В 4 т. [текст] / Наталія Львівна Забіла. – К. : Веселка, 1983-1984. – Т. 4. Завісу відкрито: П'єси. – 248 с.
6. Кіліченко Л. М. Українська дитяча література: навчальний посібник для студентів пед. ін.-тів спец. «Педагогіка і методика початкового навчання» [текст] / Л. М. Кіліченко, П. Я. Лещенко, І. М. Проценко. – К. : Вища шк., 1988. – 264 с.
7. Коваленко О. Поезія з ніжністю і кулаками : Закоханий у Наталю Забілу поет Володимир Сосюра дістав від неї по обличчю через... літературні суперечки / О. Коваленко // Освіта України. – 2012. – 5 березня (№ 10–11). – С. 15/

Natalya Hohol

The Poetry World of Natalia Zabala

Summary: In this article autor presents the life and creative development of Ukrainian children's writer Natalia Zabala, analyzes her fairy tales for children, and proves of her innovation.

Key words: biography and creativity, Natalia Zabala, fairy tales for children, innovation.

Наталія Гоголь

Мир поэтического творчества Натальи Забилы

Аннотация. В статье представлен жизненный и творческий путь украинской детской писательницы Натальи Забилы, дан анализ сказок для детей, доказано их новаторство.

Ключевые слова: жизненный и творческий путь Натальи Забилы, сказки для детей.